

Geschiedeniswerkplaats 3^e editie, 1 havo/vwo
Hoofdstuk 3: De Grieken

Introductieopdrachten

1 Afbeelding

- a *Bijvoorbeeld:* Ik vind het gebouw mooi omdat het door zijn eenvoudige vormen rust uitstraalt.
- b *Bijvoorbeeld:* Wat voor godsdienst hadden de Grieken?

2 Tijdbalk

- a 432 v.C.
- b 78 jaar

3 Kaart

3.1 De Griekse wereld

1 Stadstaten

- a *Bijvoorbeeld:* vlaktes gescheiden door bergen en heuvels, kust met inhammen
- b 1 aaneengesloten
2 versnipperd
- c *Bijvoorbeeld:* Ze zorgden voor zichzelf met een eigen regering en een eigen leger.
- d *Bijvoorbeeld:* De rotsheuvel was goed te verdedigen en er waren tempels.

2

- a klimaatverandering en erosie
- b “omhakken van bomen,” “laten grazen van geiten,” “verbouw van druivenplanten en olijfbomen,” “uitputting van de grond”
- c verbouw van olijfbomen
- d *Bijvoorbeeld:* Het is belang-rijk om te weten waarom mensen hun milieu veranderden. En waardoor landen als Griekenland nu niet zo vruchtbaar meer zijn.

3 Kolonies

- a *Bijvoorbeeld:* Ja, want er was een landbouwstedelijke samenleving waarin de meeste mensen boer waren.
- b *Bijvoorbeeld:* Van de grond was 20 % geschikt voor landbouw. Voor de groeiende bevolking konden boeren niet genoeg voedsel produceren. Een deel van de bevolking moest daarom in kolonies gaan wonen.
- c 3500

4 Grieken en andere volken

- a *Bijvoorbeeld:* pottenbakken (vazen), smeden (wapens)
- b

Handelsroutes	Producten
1 van Egypte naar Athene:	papyrus en graan
2 van Italië naar Athene:	timmerhout en bont
3 van Libanon naar Athene:	glaswerk en hout

c

- d
- 1 Grieken namen het letterschrift van Feniciërs over.
  - 2 Romeinen namen het alfabet van Grieken over.

e *Bijvoorbeeld:* Door de handel kwamen volken met elkaar in contact.

f *Bijvoorbeeld:* Geld kun je makkelijker meenemen en bewaren dan ruilmiddelen.

5

a *Bijvoorbeeld:* Handelen ging makkelijker omdat prijzen van producten duidelijk waren met één munt.

b *Bijvoorbeeld:* munten, papiergeld, pin

c *Bijvoorbeeld:* Je hoeft geen contant geld bij je te hebben.

6

a van alfa en bèta

b Europa, euro

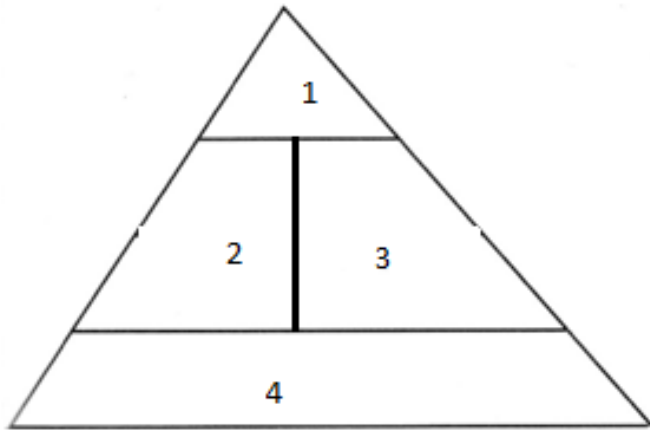
c *Bijvoorbeeld:* delta (brede uitmonding van rivier)

7 **De samenleving van Athene**

a huishoudelijk werk

b *Bijvoorbeeld:* werken als leraar en ambtenaar, mijnwerker, ambachtsman

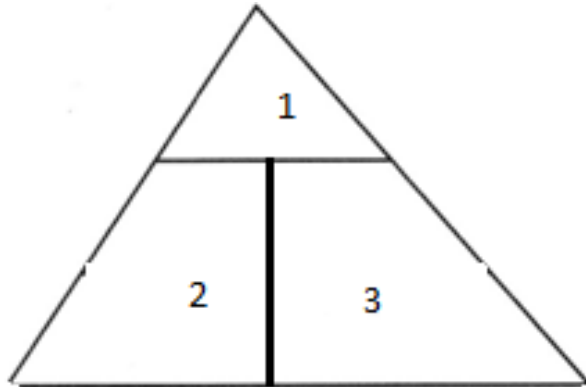
c 1 volwassen vrije mannen, 2 mannelijke migranten, 3 vrouwen, 4 slaven

8 De samenleving van Sparta

- a** 1 B
2 E
3 B

- b** 1 Spartanen, 2 omwonenden, 3 overwonnenen

9

- a** *Bijvoorbeeld:* Slavernij was goed. Slaven zijn een minder goede soort mensen.
b *Bijvoorbeeld:* Hij vond deze opvoeding beter dan die in Athene. Spartanen werden zo betere soldaten.
c 1 norm
2 norm
3 waarde
4 waarde
d een strenge, sobere en harde opvoeding

10 Eindopdracht

- a** *Bijvoorbeeld:* Omdat de Grieken kennis overnamen uit het Oosten, er dingen aan toevoegden en hun cultuur verspreidden in het hele Middellandse Zeegebied.
b 1

3.2 Het bestuur van de stadstaat

1 Bestuurders en onderdanen

- a A, B, C, E
- b raad van oudsten (oude mannen uit adellijke families)

2

- a *Bijvoorbeeld:* Hij zit op de troon en iemand knielt voor hem.
- b *Bijvoorbeeld:* Het graf was bij een groot gebouw (misschien een paleis). (Goud was heel kostbaar. Egypte had ook gouden dodenmaskers voor koningen.)

3

- a Een koning heerst alleen
- b Hij vond het slecht.
- c “Daardoor gaat hij verkeerde dingen doen. Hij luistert naar mensen die over hen roddelen. En als mensen hem erg bewonderen, vertrouwt hij de vleierij niet. Maar het ergste is dat de alleenheerser oude gewoontes afschaft, geweld tegen vrouwen gebruikt en mensen zo maar laat doden”
- d aristocratie
- e Hij vond deze goed
- f “De staat moet bestuurd worden door de meest bekwame mensen.”

4 Goede en slechte tirannen

- a 1 wet
2 geweld
- b *Bijvoorbeeld:* Hij stelde rechters aan op het platteland. Tot die tijd deden edelen daar de rechtspraak.

5

- a Overeenkomst: Ze zijn beide gewelddadig. Verschil: Dionysius deed ook goede dingen voor het volk.
- b B

6 Democratie

- a 1 monarchie
2 aristocratie
3 tirannie
4 democratie
- b 1 wel
2 niet
3 wel
4 niet
5 niet
6 niet
- c *Bijvoorbeeld:* Plicht: de regering gehoorzamen. Recht: spreken en stemmen in de volksvergadering.

d *Bijvoorbeeld:* over oorlog of vrede, de benoeming van een ambtenaar (bouw van tempels)

7

a *Bijvoorbeeld:* Onjuist, want links zit een vrouw.

b voor democratie en tegen aristocratie

c *Bijvoorbeeld:* Een gekozen leider kan bedwelmd raken door macht en een tiran worden.

d *Bijvoorbeeld:* Hij was ertegen. Hij was voor één bestuur voor alle mensen.

8 **Eindopdracht**

a *Bijvoorbeeld:* Democratie want er wordt gestemd.

b *Bijvoorbeeld:* Er werd geheim gestemd met een stembus.

c *Bijvoorbeeld:* Doordat er verschillende bestuursvormen waren, konden ze die goed met elkaar vergelijken.

d *Bijvoorbeeld:* In Athene was 90 procent van de bevolking geen burger. Vandaag is gelijkheid voor de wet in Nederland belangrijk. Gelijke rechten van burgers vinden we normaal.

e *Bijvoorbeeld:* Het was goed en bijzonder dat een deel van het volk mocht beslissen over het bestuur. Het was een nieuw systeem en daarom is het begrijpelijk dat het zo'n klein deel van het volk was.

3.3 Geloven en wetten

1 Goden en mensen

- a
  - 1 Zeus
  - 2 Hades
  - 3 Poseidon
  - 4 Aphrodite
  - 5 Asklepios
- b
  - 1 Hera
  - 2 Athena, wijsheid
  - 3 Apollo
- c
  - 1 *Bijvoorbeeld:* Ze deden menselijke dingen als ruzie maken.
  - 2 *Bijvoorbeeld:* Hun lichaam zag eruit als het lichaam van mensen.
- d
  - Bijvoorbeeld:* Zo legden ze onbegrijpelijke verschijnselen in de natuur en de samenleving uit.
- e
  - een plaats waar goddelijke uitspraken werden gedaan

2

3 Culturele eenheid

- a *Bijvoorbeeld:* Ze spraken dezelfde taal, hadden hetzelfde schrift, geloofden in dezelfde goden en vertelden dezelfde verhalen.

b Omdat ze een onbegrijpelijk 'barbarbar' spraken.

- c** 1 godenverhaal
2 heldenverhaal
3 wonderlijk verhaal
4 lang verhalend gedicht

4

a *Bijvoorbeeld:* Posydon verhindert tien jaar lang de thuiskomst van Odysseus. Athena zorgt dat hij thuiskomt.

- b** 1 juist
2 onjuist
3 juist
4 onjuist
5 juist

5

Bijvoorbeeld: De Grieken wisten Troje binnen te dringen door zich te verstoppen in een reusachtig houten paard. Bij een 'Trojan Horse' gaat het om een bestand dat je computer binnen dringt. Dit bestand komt binnen via een e-mail en geeft de verzender toegang tot jouw computer.

6 **Onderzoekers en denkers**

a Ze geloofden de mythische verklaringen voor verschijnselen niet meer en gingen met hun verstand uitzoeken hoe dingen in elkaar zaten.

b B, C, F, G, H

c *Bijvoorbeeld:* Kennis van verschillende vakken werd aan studenten doorgegeven.

7

a Socrates is sterfelijk

b *Bijvoorbeeld:* Achilles gaat sneller. Hij zal de schildpad in werkelijkheid vlug inhalen.

c *Bijvoorbeeld:* Het is leerzaam om je af te vragen of dingen die vanzelfsprekend lijken, ook logisch zijn en kloppen.

8 **Eindopdracht**

- 1 wel
2 wel, polytheïsme
3 verschillend
4 mensen
5 veranderen, wetenschappelijk

3.4 Strijden of sporten

1 Grieken tegen Perzen

a

A Darius I valt met een leger Griekenland binnen.	490 v.C.
B De Grieken verslaan het Perzische leger van Darius I bij Marathon.	490 v.C.
C De Perzen vertrekken voor altijd uit Griekenland.	479 v.C.
D Grieken aan de Anatolische westkust komen met steun van Athene in opstand tegen de Perzen.	499 v.C.
E Het Perzische leger verslaat de Grieken bij Thermopylae.	480 v.C.

b D, A, B, E, C

c D

d *Bijvoorbeeld:* Ze hadden een gezamenlijke vijand.

2

a "Wij staan onder goddelijke leiding en omdat wij ons daaraan zo nauwgezet houden, gaat het ons steeds voor de wind."

b *Bijvoorbeeld:* roem verwerven, wraak nemen, land veroveren

c 1D, 2B, 3A, 4C

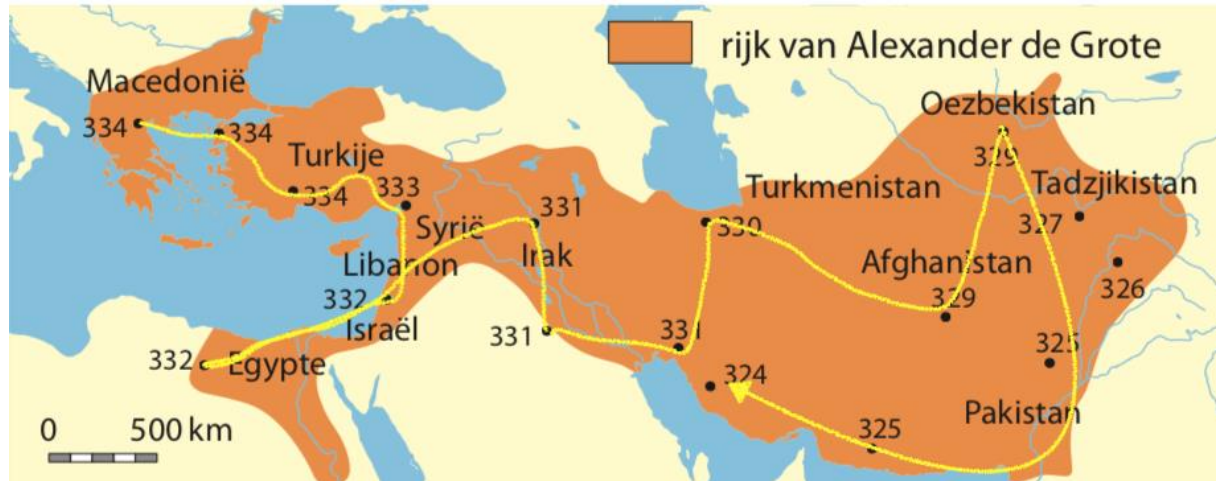
3

a

b *Bijvoorbeeld:* 1 Griekse werd de bestuurstaal. 2 Griekse filosofen verspreiden er hun opvattingen. 3 In beelden en bouwwerken werden Griekse vormen gebruikt.

c

4 Grieken tegen Grieken

- a Athene drong andere stadstaten de democratie op en dwong hen geld te betalen en militaire steun te geven. Athene strafte stadstaten die niet gehoorzaamden.
- b Athene tegenover Sparta, Korinthe en Megara
- c een handelsconflict tussen Athene en Megara
- d *Bijvoorbeeld:* Athene was een democratie en het politieke en culturele centrum van de Griekse wereld. Na de oorlog had Athene geen stadsmuren, geen vloot en geen democratie.

5

- a *Bijvoorbeeld:* helm, schild, speer
- b *Bijvoorbeeld:* Op afbeelding 25 zijn een strijdswagen, ruiters, schilden, speren en zwaarden te zien.

6

- 1 oorzaak
- 2 gevolg
- 3 indirecte
- 4 indirecte
- 5 directe
- 6 indirect

7 Sport en godsdienst

- a Hierdoor konden atleten en toeschouwers uit de hele Griekse wereld veilig naar Olympia reizen.
- b *Bijvoorbeeld:* Met sportieve prestaties eerden Grieken de goden. Tijdens de Spelen waren er ook offerrituelen.
- c bezit, aanzien

8

- a 1 strijdwagenrace
- 2 verspringen
- 3 discuswerpen
- 4 hardlopen

- b** 1 naakt
2 gekleed

9

1 *Bijvoorbeeld:* Het zijn sportwedstrijden.

2 *Bijvoorbeeld:* Vroeger ging het om religie; nu niet. Vroeger was het alleen voor Grieken; nu voor alle volken.

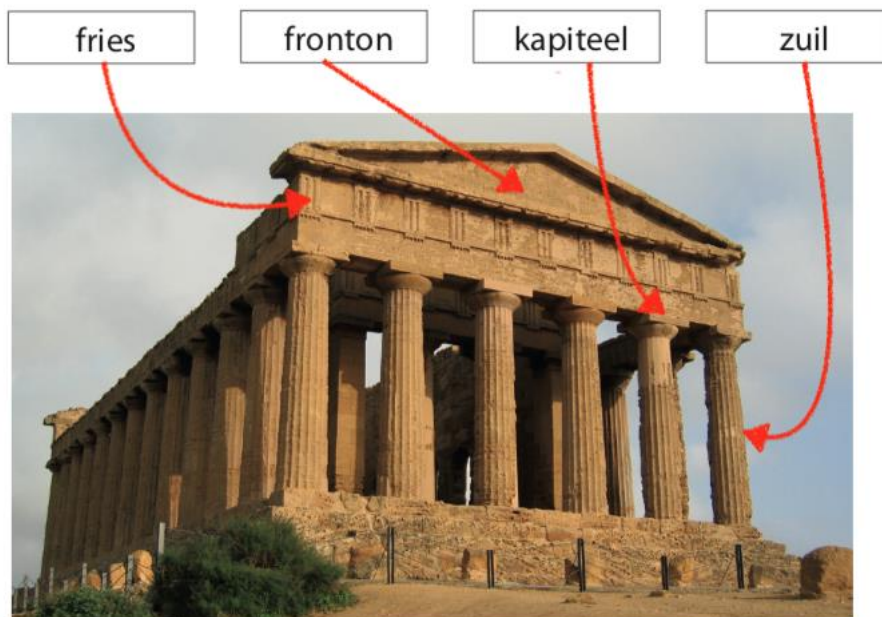
10 **Eindopdracht**

Bijvoorbeeld: Ja, ik vind het belangrijk want de Spelen brengen mensen van over de hele wereld samen en zijn daardoor goed voor de vrede op de wereld.

3.5 Griekse kunst

1 Tempels

a

- b
- 1 C: dikke vorm, geen voetstuk, eenvoudig kapiteel
  - 2 B: slanke vorm, eenvoudig voetstuk, krulvormig kapiteel
  - 3 A: slanke vorm, uitgebreid voetstuk, kapiteel met sierlijk gekrulde bladen.
- c
- Ze zijn symmetrisch.

2 Beeldhouwers en schilders

	Volmaakt gevormd lichaam	Contra-post	Veel beweging	Speciale gezichtsuitdrukking
19 Zeus/Poseidon	x		x	
30 discuswerper	x		x	
37 Aphrodite	x	x		
38 Hermes	x	x		x

3

- a *Bijvoorbeeld:* De verf en houten panelen waarop werd geschilderd zijn vergaan.
- b *Bijvoorbeeld:* met donkere (verder weg) en lichte (dichter bij) kleuren

c

	mytho- logie	dagelijks leven
1 afbeelding 4: Oedipus	<u>x</u>	
2 afbeelding 6: akkerbouw		<u>x</u>
3 afbeelding 10: schepen		<u>x</u>
4 afbeelding 11: man en dienstmeisje		<u>x</u>
5 afbeelding 13: mannen in Cyrene		<u>x</u>
6 afbeelding 14: Theseus	<u>x</u>	
7 afbeelding 21: Odysseus	<u>x</u>	
8 afbeelding 22: offer	<u>x</u>	<u>x</u>
9 afbeelding 26 soldaten		<u>x</u>

4 Toneel

Tragedie:	<u>B, D, E, G, H</u>
Komedie:	<u>A, C, G</u>

5

a *Bijvoorbeeld:* Medea kan niet ontsnappen aan haar noodlot: 'ik heb noch een mogelijkheid om te ontkomen aan de ellende'.

b *Bijvoorbeeld:* Het koor geeft commentaar op wat er gebeurt, bijvoorbeeld: 'raden wij jou af dit te doen.'

6 Eindopdracht

a *Bijvoorbeeld:* Ja. Het oude theater wordt weer gebruikt. Er wordt (denk ik) een oud-Grieks toneelstuk opgevoerd.

b symmetrie, zuilen, fronton

3 Tijdvak en begrippen

1 C, F, G, D, J, B, I, E, H, A

2

a 1 oudheid

2 de tijd van Grieken en Romeinen

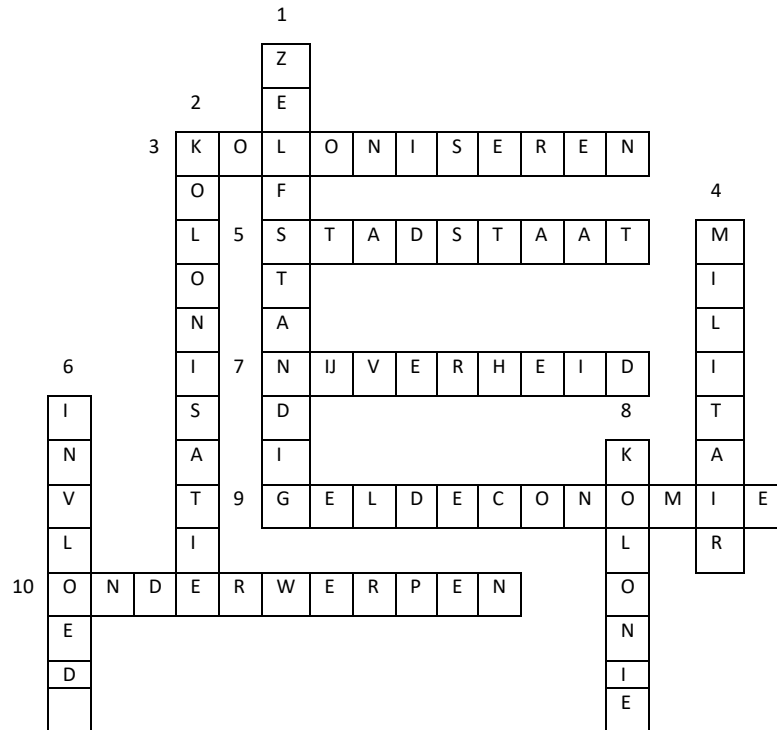
b b, c

3 *Bijvoorbeeld:* In de landbouw-stedelijke samenleving was een landbouwoverschot en daardoor was er welvaart. Door de welvaart kwam de cultuur tot ontwikkeling (beschaving), waarbij steeds meer kunst werd gemaakt en praktische problemen werden opgelost door de wetenschap.

3 Test jezelf

3.1 De Griekse wereld

1

2

- 1 oorzaak
- 2 gevolg
- 3 oorzaak

3

- a 1 3000 v.C., 500 n.C.
2 8e
3 landbouwstedelijke
- b C, B, A
- c 1 juist
2 onjuist
3 onjuist

3.2 Het bestuur van de stadstaat

4

1	S	T	A	D	S	T	A	A	T								
2	B	U	R	G	E	R											
				3	M	O	N	A	R	C	H	I	E				
4	A	R	I	S	T	O	C	R	A	T	I	E					
				5	R	E	C	H	T	S	P	R	A	A	K		
6	B	E	S	T	U	U	R	S	V	O	R	M					
				7	O	N	A	F	H	A	N	K	E	L	I	J	K
8	P	O	L	I	T	I	E	K									
				9	T	I	R	A	N								
				10	H	E	E	R	S	C	H	A	P	P	I	J	

5

B, D

3.3 Geloven en wetten

6

								1	F					
				2	B			I						
					R			O						
					B			S	4	M				
	5	S			A			O	Y					
					A			F	T					
6	A	L	T	A	A	R		I	H					
	G				R									
7	E	P	O	S			8	L	E	G	E	N	D	E

7

- 1 onderzoek
- 2 polytheïstische
- 3 mythen
- 4 culturele
- 5 natuurlijke

8

A, D, E, F, G, H, J

3.4 Strijden of sporten

9

G L K J H G F D S A Z Q W E R T Y
F A R G U M E N T M N B V C X Z A
V C H G B O N D G E N O O T K L M
K F C S O T T R E L I G I E S D Y
M X P O L I T I E K S X B R Y Q A
Z T W A P E N S T I L S T A N D R
S N W B G F A A N L E I D I N G U

10

- a D, E, C, A, B, G, F
b 1 490 v.C., 479 v.C.
2 431 v.C., 404 v.C.
3 334 v.C.

11

- 1 onjuist
2 onjuist
3 juist
4 juist

3.5 Griekse kunst

12

- 1 D
2 A
3 B
4 C

13

- 1 5e, 4e
2 Ionische
3 Korinthische
4 Dorische

14

A, E, F, G, H

15 **Kenmerkend aspect**

Bijvoorbeeld: 1 Door het ontstaan van de democratie in Athene werden mensen burgers, die zichzelf bestuurden, in plaats van onderdanen, die een of koning of aristocraten moesten gehoorzamen.

2 Door het ontstaan van het wetenschappelijk denken gingen mensen voor het eerst met hun verstand uitzoeken hoe dingen in elkaar zaten in plaats van geloven in mythische verklaringen.

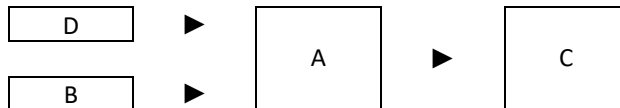
3 Herhaling

3.1 De Griekse wereld

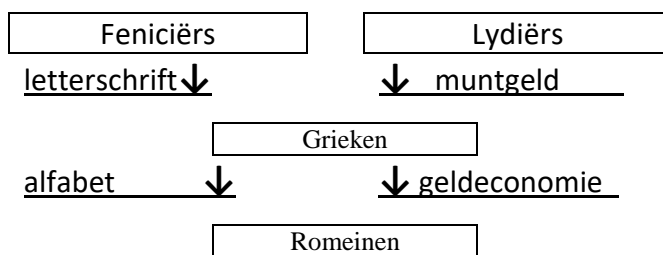
1

Bijvoorbeeld: In Egypte was het landschap aaneengesloten. In Griekenland was het versnipperd.

2

3

4

<u>in Athene geboren mannen</u>	<u>vrouwen</u>
<u>migranten</u>	
<u>slaven</u>	

5

a

<u>Spartanen</u>	
<u>overwonnenen</u>	<u>omwonenden</u>

b met een harde opvoeding en opleiding

3.2 Het bestuur van de stadstaat

6

a vorsten

b groepen aanzienlijke mensen

7

Bijvoorbeeld: Deze alleenheerser kreeg de heerschappij op een manier die niet in een wet stond, bijvoorbeeld door een vorst met soldaten weg te jagen.

8

- 1 507, burgers
- 2 vrije, ouders
- 3 volksvergadering, politieke

3.3 Geloven en wetten

9

a *Bijvoorbeeld:* In de mythen worden verklaringen gegeven voor onbegrijpelijke dingen in de natuur en de samenleving.

- b**
- 1 altaar
  - 2 orakel

10

a taal, schrift, goden en verhalen

- b**
- 1 barbaren
  - 2 sagen
  - 3 Legendes
  - 4 epos

11

a *Bijvoorbeeld:* Filosofen geloofden de mythische verklaringen voor verschijnselen in de natuur en samenleving niet meer.

b onderzoeken/goed kijken en nadenken

3.4 Strijden of sporten

12

a *Bijvoorbeeld:* Ze werden aangevallen door de Perzen.

b De Grieken versloegen de Perzen.

c *Bijvoorbeeld:* De verovering van het Perzische rijk door Alexander de Grote met een Grieks leger.

13

a A, D

- b**
- 1 431
  - 2 Athene, Sparta
  - 3 Sparta, 404
  - 4 Athene, Sparta
  - 5 Athene

14

a *Bijvoorbeeld:* De Grieken sportten en offeren ter ere van Zeus tijdens de Olympische Spelen.

b *Bijvoorbeeld:* Ze vonden het belangrijk dat sporters en toeschouwers veilig naar sportfeesten konden gaan

3.5 Griekse kunst

15

- a A fronton
B fries
C kapiteel
D zuil
- b 1 dik, geen, eenvoudig
2 slank, eenvoudig, krulvormig
3 slank, uitgebreid, bladervormig
- c De linker- en rechterhelft zijn elkaars spiegelbeeld. Hierdoor heeft het gebouw een voornaam uiterlijk.
- d in de 5e en 4e eeuw

16

- a standbeeld en reliëf, marmer en brons
- b Ze wilden volmaakte lichamen uitbeelden.
- c Dat is de houding met één gestrekt en één gebogen been. Daardoor leken beelden meer op de werkelijkheid.
- d aardewerk, panelen en muur
- e *Bijvoorbeeld:* Met klassiek bedoelen we: zo goed dat het wordt nagevolgd. De Romeinen maakten bijvoorbeeld kopieën van Griekse beelden.

17

- a *Bijvoorbeeld:* Het gesproken woord werd afgewisseld met zang en dans. De hoofdpersoon werd getroffen door het noodlot.
- b *Bijvoorbeeld:* Van alles werd door toneelspelers bespot. Ze liepen goed af.

3 Verdieping

3.1 De Griekse wereld

1

Bijvoorbeeld: In de stad leefden naast Grieken ook oorspronkelijke bewoners van deze streek. De pot laat de vermenging van de twee culturen zien.

3.2 Het bestuur van de stadstaat

2

Bijvoorbeeld: Onjuist. Het was wel een oorzaak, maar niet de enige en ook niet een belangrijke.

3.3 Geloven en wetten

3

Bijvoorbeeld: Croesus dacht dat hij door een aanval het Perzische rijk zou vernietigen. Hij bedacht niet dat het orakel hiermee ook zijn eigen rijk kon bedoelen.

4

a *Bijvoorbeeld:* Door het verhaal voelden ze zich meer één volk. Door het verhaal voelden ze zich ook beter dan andere volkeren.

b *Bijvoorbeeld:* Voor Xerxes en Alexander de Grote was de strijd om Troje het grote voorbeeld van de strijd tussen Oost en West. Onderweg naar hun vijand offerden ze beiden aan de goden in Troje.

c *Bijvoorbeeld:* Iets doen waardoor je, niets vermoedend, zorgt voor je eigen ongeluk.

5

a *Bijvoorbeeld:* In de verhalen gebeurden onwaarschijnlijke dingen.

b *Bijvoorbeeld:* Nee. Hij heeft alleen bewezen dat er een kern van historische waarheid in zit.

3.4 Strijden of sporten

6

a *Bijvoorbeeld:* Grieken waren beter bewapend. Ze hadden een zwaar pantser en een langere speer.

b *Bijvoorbeeld:* In de nauwe pas was het voor het grote Perzische leger moeilijker om het kleinere Griekse leger te verslaan.

c *Bijvoorbeeld:* Eerst wel maar later niet toen de Perzen met Griekse hulp de Spartanen wisten te omsingelen.

d *Bijvoorbeeld:* (1) de bewapening van legers, (2) het landschap en (3) de grootte van legers

7

- a** *Bijvoorbeeld:* Nee, want Diogenes is hem twee keer te slim af.
- b** *Bijvoorbeeld:* Hij had durf, strategisch inzicht en slagkracht.
- c** *Bijvoorbeeld:* Hij was een zichzelf verheerlijkende alcoholist en had driftbuien.
- d** *Bijvoorbeeld:* Schrijvers vonden verschillende eigenschappen en daden van Alexander belangrijk.

3.5 Griekse kunst

8

- a** *Bijvoorbeeld:* iets goed kunnen doen (het beeldhouwen)
- b** *Bijvoorbeeld:* De kwaliteit van zijn werk was erg hoog. Hij had een volmaakt gevormd lichaam gebeeldhouwd.
- c** *Bijvoorbeeld:* Een verzinsel. Het is onwaarschijnlijk.
- d** *Bijvoorbeeld:* Ze bewonderden de Griekse kunst.